

Konstrukce, deklarace a manifestace kriminální identity v reflexi druhého života odsouzených: příklad ruskojazyčné kriminální subkultury

Acta Fakulty filozofické
Západočeské univerzity v Plzni
2020, Vol. 12 (1), 36–60
DOI: <https://doi.org/10.24132/actaff.2020.12.1.3>
<https://actaff.zcu.cz/>
ISSN 2336-6346

Construction, Declaration and
Manifestation of Criminal Identity in the
Reflection of the Second Life of
Convicts: An Example of the
Russian-speaking Criminal Subculture

Alena Lochmannová*

University of West Bohemia, Czech Republic

Abstract

This study focuses on the presentation of the specifics of Russian-speaking criminal groups in Czech men's prisons, especially in relation to the formation of their subcultural identity, the hierarchization process and use of bodily modifications, specifically tattoos, as an important tool in identity construction. Based on an ethnographic analysis, the aim of this study is to describe the identity and essence of Russian-speaking criminal groups and the Russian-speaking subculture operating within Czech men's prisons. During the period, a total of 205 controlled interviews were conducted with convicts serving prison sentences, 77 of which were interviews with prison staff and 128 were interviews with convicted men. During the guided interviews, the main topic was to explore the so-called "second life" of convicts, especially the hierarchy of convicts and the rules of its formation, as well as the projection of the second life of convicts into their physical modifications. The study provides an insight into the life of Russian-speaking criminal groups as an independent subcultural entity built on simple rules, which forms not only the basic "building block" of the community, but also the essence of collective identity. An important tool of construction, reconstruction, or confirmation of identity are, among other things, in the case of Russian-speaking convicts, body modifications, especially tattoos, which have fixed rules not only in terms of symbolism, but also in the process of obtaining the tattoo, as the act of tattooing is not merely the decision of one individual, as this decision must be agreed upon hierarchically by higher individuals.

Keywords

body modifications, collective identity, identity, Russian-speaking criminal groups, self, subculture, tattoos

---

* **Corresponding Author:** Alena Lochmannová, Katedra záchranářství, diagnostických oborů a veřejného zdravotnictví, Fakulta zdravotnických studií Západočeské univerzity v Plzni, Husova 11, 301 00 Plzeň. E-mail: lochmann@fzs.zcu.cz.

Úvod

Ruskojazyčné kriminální skupiny představují svébytná společenství, která si dlouhodobě zachovávají svoji kulturu. Tato kultura se formovala již v prostředí tzv. gulagů a v průběhu let se proměňovala, nicméně zůstávala a nadále zůstává založena na základních, sdílených a všeobecně uznávaných pravidlech. Ruskojazyčné kriminální skupiny dlouhodobě pronikají i na naše území, které se pro ně již v letech minulých stalo zájmovým územím pro realizaci řady kriminálních aktivit. Logicky je tedy možné nalézt ruskojazyčné odsouzené také v prostředí českých věznic. Nelze si nevšimnout, o jak semknutou komunitu s propracovaným systémem komunikačních kanálů, distribuce informací a statků se jedná, ačkoliv se také zároveň jedná o jednu z nejuzavřenějších komunit v českých mužských věznicích. I přes vážnost, s níž je na tuto skupinu odsouzených nahlíženo ze strany ostatních odsouzených, se jedná o subkulturu, která se primárně orientuje na vlastní potřeby a fungování vlastní komunity jako takové, přičemž veškeré konflikty s ostatními odsouzenými se snaží řešit co nejmírnější cestou, je-li to možné. Jedná se o subkulturu odsouzených, jenž mají svá vlastní pravidla. Tyto normy subjektivně považují za morální závazky, které je formují a zároveň určují jejich postavení. Jejich kriminální kariéra je utvářena jejich činy a přístupy a také jejich identitou.

Významným nástrojem konstruování a reprodukování identity je také tetování. Zatímco ostatní odsouzení často získávají inspiraci u ruskojazyčných kriminálních skupin pro vlastní tatuáž symbolů, jako jsou hvězdy, kdy se snaží prostřednictvím symboliky modifikovat vlastní *self*, stejně jako komunikovat informace ostatním odsouzeným, ruskojazyčná komunita si musí své tetování zasloužit. Tetování ruskojazyčných kriminálních skupin je hodnotné primárně tehdy, pokud vzniká ve vězeňském prostředí, přičemž musí být vždy pravdivé, odpovídající realitě, vyprávějící příběh o tom, kým odsouzený byl, je a plánuje být.

Tělo je základním stavebním kamenem lidské identity. Porozumění vlastnímu tělu, jeho akceptace a následná disciplinace a modifikace směřují k modifikaci vlastní identity. Tělesné modifikace pak představují transformaci těla, která je založena vedle uměleckého hlediska také na hledisku rituálním, estetickém, sexuálním, náboženském i identitním. Specificky tetování jsou často spojována s úsilím jedince integrovat se do určité společnosti či subkultury. Tělo nese sdělení ve vztahu k vnějšímu světu. Symbolický význam tohoto sdělení je utvářen skrze rozličné úpravy od těch jednoduchých a každodenních ve smyslu specifického odívání, po ty komplexnější, složitější a kontroverznější, ve smyslu tetování či úprav pohlavních orgánů. Úpravy vlastního těla jsou tedy jedním z hlavních nástrojů utváření vlastní identity v totální instituci. Jsou nositelem symbolického významu. Proces tetování představuje proces zaznamenání symbolu na lidskou kůži, o tetování je tak možné smýšlet jako o metaznaku, neboť symbol samotný je nositelem řady dalších informací pro druhé, ať už se jedná o vizuální demonstraci příslušnosti k určité skupině, sociálního statusu či o snahu zvýšit vlastní atraktivitu (Lochmannová 2020).

Cílem této studie je na základě provedené etnografické analýzy přiblížit identitu a vůbec podstatu ruskojazyčných kriminálních skupin a obecně ruskojazyčné subkultury působící v rámci českých mužských věznic, přičemž pozornost bude věnována jak hierarchii ruskojazyčných kriminálních skupin, tak tetování jako jednomu z nástrojů podílejících se na vytváření subkulturní identity. Jelikož se jedná o velmi exponovanou skupinu, s níž z pohledu vězeňského personálu není jednoduché spolupracovat, disponuje tato studie potenciálem rozšířit penzum informací o této skupině v reflexi aktuálních proměn, neboť zcela logicky i ruskojazyčné kriminální struktury a jejich specifický svět se proměňují, jsou velmi fluidní a proměna neprobíhá na úrovni desetiletí, ale v řádu několika let. Tato studie pracuje primárně s informacemi získávanými kontinuálně od roku 2013, přičemž interpretované rozhovory jsou rozhovory, které byly pořízeny především v posledních letech výzkumu, konkrétně od roku 2017 do roku 2020.

Subkulturní identita a její konstrukce

Identitu je možné vnímat jako souhrn typických rysů jedince nebo skupiny, které jsou obvykle podmíněné sociálními charakteristikami, neboť každá kultura disponuje jedinečnými vzorci chování (Giddens 1999). Studium identity tvoří základní kámen moderního sociologického myšlení. Přístup ke studiu identity, který byl prezentován v pracích Cooleyho a Meada, se vyvinul a postupem času se stal jádrem stávajícího sociologického diskurzu. Mikrosociální perspektivy, ať už se jedná o sociální psychologii či symbolický interakcionismus, se zaměřily především na jednotlivce. Mead rozlišoval mezi oběma formami já (ve smyslu *I i me*). Zatímco to první (*I*) pro něj reprezentovalo nesocializovaného jedince, druhá forma (*me*) byla v jeho pojetí sociálním já. Sociologové, kteří se primárně zaměřili na formaci vlastního já (ve smyslu *me*) prozkoumávali způsoby interpersonálních reakcí formujících jedincův smysl pro vlastní identitu ve smyslu *self* (Cerulo 1997; Giddens 1999). Sociální a nacionalistická hnutí za poslední tři desetiletí ovšem posunula vědeckou pozornost k otázkám skupinových agend. V důsledku toho byly studie o identitě přemístěny do oblasti studia kolektivu, kdy gender/sexualita, rasa/etnicita a třída tvoří základní stavební kameny stávajícího diskurzu (Appiah, Gates 1995).

Identitu lze vnímat jako výslednici dialektiky vztahu jedince a společnosti. Teorie identity mají své kořeny vždy v obecnějším výkladu reality, jsou zakomponovány do symbolického světa a jeho teoretických legitimizací. Pokud není identita umístěna v určitém světě, zůstává nesrozumitelná (Berger, Luckmann 1999; Smolík 2017). Kolektivní identita je pak koncept, který je založený na klasických sociologických konstruktech, jako je Durkheimovo kolektivní svědomí, Marxovo třídní vědomí, Weberův *Verstehen* či Tonniesův *Gemeinschaft*. Takto zakořeněné pojetí vědomí „my“ zdůrazňuje podobnosti či sdílené atributy (Cerulo 1997). K vytváření kolektivní a individuální identity často vedou strukturální problémy ve společnosti, často strukturální problémy na úrovni tříd. Také proto byla v minulosti za důsledek těchto strukturálních problémů považována subkultura (Smolík 2017).

Sociologové, kteří studují subkultury, mají tendenci do jisté míry ignorovat afektivní složky sociálního života. Proto jsou analýzy subkultur často limitovány na substantivní charakteristiky, jako jsou hodnoty, normy, chování a artefakty. Nicméně platí, že popis těchto elementů samotných opomíjí schopnost jedinců vidět sebe samotné jako objekty přináležení (Mead 1934). Vědomí sebe sama (*self*) je získáváno prostřednictvím sebeindikace (Blumer 1969), díky čemuž mohou jedinci vidět sami sebe jako členy skupiny, jako jedince pro skupinu marginální či jako outsidersy. Identita jedince, pojetí vlastního *self*, nemusí být vždy zcela jednoznačná díky tomu, že jedinci mají různé alternativy k typu vlastního pojetí, které získávají a prezentují (Wrong 1961). Kultura není plánem socializace, místo toho použití kultury sestává z vybraných chování. To je patrné v případě socializace do subkultury, ve které je jedinci umožněna explicitní volba mezi alternativními kulturními modely. Kultura může být použita strategicky a neměla by být konceptualizována jako podmíněná reakce. Využívání kultury vyžaduje motivaci a zejména identifikaci s těmi, kdo používají kulturní předměty. Hodnoty, normy, chování a artefakty tedy představují subkulturu, pouze pokud se jednotlivci vidí jako součást kolektivity, jejíž členové přiřazují těmto „objektům“ zvláštní význam (Fine, Kleinman 1979).

Subkultura je často spojována se souhrnem osob (jako jsou například mladí jedinci) nebo kolektivitou (jako je gang). Je pak považována za kategorii členství, ve které je kritérium příslušnosti spíše strukturální (Valentine 1968) nebo založené na síti (Cloward, Ohlin 1960), než nezávislé na systému víry a praktik. Stručně řečeno, subkultura je považována za jakousi subspolečnost. Jistá míra nejednoznačného rozlišení těchto termínů vzniká za předpokladu, že osoba může „vstoupit“ do subkultury. Tento problém nemá žádný praktický význam pro společnosti, které jsou fyzicky nebo behaviorálně izolovány, a tím jsou odříznuty od jiných informačních systémů. V masové, heterogenní společnosti, kde se provádí studie subkultury, je však obtížné vymezit komunitu na

základě izolované struktury nebo konkrétní informace, která není k dispozici jednotlivcům mimo sociální strukturu. Problém spočívá v tom, že strukturální síť a jedinci s přístupem k této subkulturní variantě nemusí nutně být v souladu. Například všichni členové věkové kategorie do 18 let by mohli být podle „strukturální“ konceptualizace považováni za součást subkultury mládeže. Je však jasné, že mnoho osob v této věkové skupině nesdílí společné hodnoty a chování (Matza 1961; Yankelovich 1974). Kromě toho existují i jiní mimo toto věkové rozmezí, kteří „mladistvé“ hodnoty sdílejí (Berger 1963), a to i přesto, že mohou mít jen málo interakčních vazeb s mládeží. Totéž je možné konstatovat i o zločineckých subkulturách, přičemž Barth (1969) naléhavě poukázal na propustnost etnických hranic (Fine, Kleinman 1979).

Moderní společnosti se skládají z mnoha různých subkultur. Platí, že chování konformní vůči normám určité subkultury může být mimo ni hodnoceno jako deviantní. Ve vazbě na diferenciální asociace je možno uvést, že ve společnosti, která obsahuje velké množství subkultur, povzbuzují některá sociální prostředí sklon k nelegálním činnostem, zatímco v případech jiných tomu tak není. Jedinci se tak stávají delikventy nebo zločinci v důsledku svého sdružování s nositeli kriminálních norem. Kriminální jednání je možné vnímat jako většinou naučené v primárních skupinách, přičemž platí, že tato teorie je výrazně odlišná od představy existence určitých psychologických rozdílů mezi zločinci a ostatními lidmi. Naopak je v tomto kontextu kriminální činnost vnímána jako něco, co si jedinec osvojí velmi podobným způsobem, jako jiné (zákonné) činnosti, přičemž i tato činnost směřuje k naplnění těchto potřeb a hodnot (Giddens 1999).

V souladu s hypotézou zaměřenou na subkulturu násilí Wolfganga a Ferracuttiho (1967) vyplývají rozdíly v používání násilného chování z dodržování konkrétního souboru hodnot a postojů. Tento zjevný (a často nezákonný) projev násilí (přičemž vražda je tím nejextrémnějším) je součástí normativního systému, přičemž tento systém se odráží v psychologických vlastnostech subkulturních účastníků. Členství v takové subkultuře by mělo vést k tomu, aby si člověk osvojil rozdílné vnímání svého prostředí a jeho podnětů. Variace v okolním světě, neustálé výzvy a každodenní frustrace, kterým čelí a řeší adaptivní mechanismy jednotlivce, mají větší šanci, že budou v subkultuře násilí vnímány a bude na ně reagováno ve smyslu hrozivých, agresivních podnětů, které vyžadují okamžitou obranu a protiútok (Hartnagel 1980). Subkulturní rozdíly v hodnotách mohou mít do jisté míry méně společného s přesvědčením, pokud jde o násilí samo o sobě, a více s přesvědčením a obavami, s nimiž může být násilí spojeno. Erlanger (1974) se domnívá, že existuje něco jako subkultura maskulinity. V takovém případě může násilí vyplynout z blokování alternativních příležitostí k exhibici machismu. Ball-Rokeach (1973) je pak toho názoru, že hodné násilného chování může být interpersonální povahy, a proto účast na násilí může být interakční funkcí hodnot a postojů všech zúčastněných stran (Hartnagel 1980).

(Tetované) tělo a identita ve vězeňském prostředí

Na populaci odsouzených je možné nazírat jako na komunitu, která žije a je aktivní ve věznicích s vlastními hodnotami, kódy a normami chování existujícími v podmínkách uzavřené, segregované subkultury nepřátelské vůči celé společnosti (Morgan 2002). V penologické literatuře je možné nalézt tři teoretické modely vysvětlující vývoj subkultury vězně a zdroj behaviorálního kódu, který spojuje všechny jeho členy. Jedná se o deprivací, importační a situační model (Mays, Winfree 2002; Shoham 2009).

Importační model (Farrington 1992) pojednává nejen o charakteristice vězení ve smyslu totální instituce (Goffman 1990) a o deprivacích vězení (Sykes 1978), ale především o vztahu mezi životním stylem věznice a světem odsouzených před uvězněním. Importační model považuje systém primárních hodnot a kód vězeňské komunity za výraz socializačních procesů s ohledem na kulturní a sociální kodex kriminálního světa mimo vězení (Delisi, Berg, Hochstetler 2004; Shoham

2009). Podle importačního modelu hraje sociální, kulturní a politické vnímání před uvězněním ústřední roli při utváření subkultury vězňů a způsobu, jakým se kterýkoli daný vězeň přizpůsobuje vězeňskému světu a životu v něm. Základní hodnoty dominance a skupinové loajality jsou importovány z trestné subkultury působící mimo věznici. Podle situačního modelu, který slouží jako rozšíření deprivativního modelu, podléhají behaviorální normy, stejně jako kódový systém (tzv. vězeňský kód), který řídí chování odsouzených, procesům přizpůsobení se zvláštní povaze environmentálních a sociálních podmínek konkrétní věznice, v níž se odsouzení nacházejí (Camp et al. 2003; Lochmannová 2020).

Pozoruhodnou vlastností této importované subkultury je fenomén tetování, které zdobí těla mnoha vězňů a je jedinečným jevem, jehož kořeny je možno nalézt mezi odsouzenými, kteří pocházejí z ruskojazyčného prostředí (Shoham 2009).

Tělo je možné vnímat jako dichotomní entitu, ve stejné rovině jako entitu biologickou a entitu kulturní. Je esenciálním nástrojem, díky němuž ostatní znají nás, a způsobem, jak můžeme odlišit sami sebe od ostatních. Tělo není pouze fyzickou entitou, kterou jedinec vlastní, ale jedná se o akční systém a jeho praktické využití v interakcích každodenního života, je esenciální součástí udržení koherentního smyslu pro vlastní identitu. Giddens (1991) se domnívá, že vlastní identita je reflexivně chápána jedincem v kontextu nebo ve vazbě na vlastní biografii a je udržována díky možnosti dílčí reprodukce a sdílení. Jelikož Giddens hovoří o tom, že *self* ve smyslu vlastní identity je vtěleno, jeho reflexivita se dotýká samotného těla. Frank (1991) se domnívá, že vtělení jako takové není možné vnímat jako dané ani ve smyslu tangenciálního myšlení jedince, neboť každé tělo má svoji vlastní zkušenost ve smyslu vtělení v rámci sociálního kontextu. Frank se nezabývá osobnostními a sociálními komponentami vtělení, domnívá se, že není možné interpretovat tělo pouze jako médium nebo výsledek společenského přístupu k tělu jako takovému, ale je třeba vnímat také samotnou společnost stejně jako medium, tak výsledek všech těchto přístupů.

V soudobé společnosti je často užíván pojem přirozená krása. Ta referuje k tělu, které je vnímáno jako krásné tak, jak je, tedy bez jakýchkoliv modifikací. Přirozené tělo je definováno jako ideální tělo – čistý, neposkvřněný dar přírody. Přestože je tělo, pochopitelně, kulturně konstruováno, idea existence přirozeného či netknutého těla je nadále udržována především v západní ideologii. Proto je často významně zvažována první modifikace ve formě tetování či jiných ireverzibilních změn (Kosut 2000). Jak však odhaluje řada narativů, je to právě tetování, které hraje významnou roli v reflexivní sebekonstrukci a sebepojetí. Giddens uvádí, že identita jedince je reflexivně chápána prostřednictvím procesu souvisle udržovaného, přesto průběžně revidovaného biografického narativu. Jedinec, který má běžný smysl pro vlastní identitu, vnímá biografickou kontinuitu, kterou je schopen zachytit a dále ji komunikovat druhým (Giddens 1991). Již bylo mnoho napsáno o tom, jak je identita jedince prezentována prostřednictvím oblečení, vzhledu a řady dalších neverbálních nástrojů včetně tělesných modifikací (Goffman 1959; Sanders 1988b; Tseelon 1992; Lochmannová 2020). Ve vazbě na dílčí výstupy těchto přístupů lze konstatovat, že konstrukce identity představuje interakční úspěch, který je společensky interpretován a komunikován nejen prostřednictvím slov a skutků, ale také obrazů, a to včetně těch na lidské kůži (Hunt, Benford 1994).

Významným nástrojem konstrukce identity je proto také tetování, které nabývá svého významu v řadě specifických prostředí, přičemž vězeňské prostředí není výjimkou (Lochmannová 2015, 2017, 2018a, 2018b, 2020). Tetování je možné v prostředí vězení vnímat jako symbolickou seberealizaci (Wicklund, Gollwitzer 1982), která je klíčovou součástí práce na identitě. Lze se domnívat, že formace a následná modifikace identity spočívá v komunikaci závazku k sebeurčujícím cílům, oznámení o dosažených úspěších, komunikaci získaného statusu, a to tím způsobem, aby ostatní, s nimiž jedinec interaguje, akceptovali komunikovanou identitu (Phelan, Hunt 1998).

Touha po tetování ve vězeňském prostředí je zcela pochopitelná a vězení je prostředí, pro které bylo tetování dlouhodobě zcela přirozenou, ač v řadě případů oficiálně neuznávanou či zakázanou praxí. Existuje celá řada studií, které se zaměřují na historické a sociokulturní významy tetování (Rubin 1988; Sanders 1988b; Falk 1995; Jones 2000; Arnshav 2014; Sundberg, Kjellman 2018; Lochmannová 2020). Především v dikci západu byla tetování dlouhodobě vnímána jako charakteristika marginalizovaných jedinců, „těch druhých“. Tetování začala být vnímána jako znamení individuální a trestní identity. Tetování se v minulosti stalo oddělujícím instrumentem definujícím nejasnou hranici mezi dělnickými třídami a kriminálními subkulturami, a to především díky své schopnosti přitahovat pozornost lidí i díky své schopnosti zaznamenávat stávající existenci jedinců. Řada odborníků se tomuto tématu věnovala a vytvořila bohatý archiv výzkumů a komentářů. Zenitem tohoto přístupu a typu výzkumu byla jeho absorpce do pozitivistické školy kriminální antropologie, kterou vyvinul Cesare Lombroso. Ten studoval vnější fyzické znaky, které postupně spojil s jednotlivými druhy trestné činnosti. Určitým tělesným odchytkám pak přisuzoval i určité psychické znaky (Caplan 2000). Byl to právě Lombroso, který zdůrazňoval význam tetování pro identifikaci kriminálků. Jeho kriminologická praxe byla založena na předpokladu, že skupiny a jedinci mohou být kategorizováni na základě vnějších vztahů a je možné rozlišit určitý kriminální archetyp s pomocí určitých rysů tváře, struktury vlasů a mimo dalšího také přítomností tetování (Lombroso 2006).

Tetování v prostředí ruskojazyčné kriminální subkultury

Tetování hraje dlouhodobě významnou roli v socializačním procesu odsouzeného jedince s druhými odsouzenými, mezi které vstupuje. Schrader (2000) nalézá podobnosti mezi kulturou mezi ruskými kriminálníky a kategorizací lidí z dob carského Ruska, což ilustruje na příkladech označení vagabundi pro ty, kteří se odmítli podrobit zákonu a regulacím. Tento rebelský přístup ovšem vynesl tyto „vagabundy“ na vrchol kriminální hierarchie a známky trestního přístupu carského Ruska, které jim byly vpraveny pod kůži, se později přenesly do zločineckého prostředí, kdy jedinci, kteří byli součástí kriminálního světa, dobrovolně přijímali tetování jako formu vzpoury proti státu a autoritě (Sundberg, Kjellman 2018).

Tetování konstituují subkategorii univerzální praktiky tělesné modifikace, která představuje historický posun od deviance k umění (Sanders 1989). Mezi ruskojazyčnými odsouzenými hrálo tetování vždy svoji významnou roli, neboť bylo čteně vnímáno jako důkaz trestní orientace jednotlivce, stejně jako jeho osobních charakteristik. Například tetování pavučiny s pavoukem směřujícím dolů či nahoru odkazuje k touze vězně opustit zločinný život, nebo naopak odhodlání v něm zůstat, tetování nože vizuálně ztvárněného ve směru skrz krk pak naznačuje, že odsouzený zavraždil ve vězení, zatímco malé zvonky kolem kotníků znamenají, že si svůj trest odnětí svobody odseděl v plném rozsahu (Sundberg, Kjellman 2018).

Sidorov (2008) tvrdí, že vládní označování zločinců v Rusku je možné považovat za prototyp tetování zločinců. Až do roku 1846 byli jedinci odsouzení k tvrdé práci označováni jako VOR, zloděj (proto vor v zákoně je zlodějem ze zákona), a to na tvářích a na čelech. Toto bylo později nahrazeno označením KAT, což jsou první tři písmena věty „odsouzen k tvrdé práci“ (*каторжник*). Tyler (2020) k tomuto označení doplňuje význam veřejného otroka, přičemž uvádí, že akronym byl tetován na tváře a čelo. Nejčastěji bylo zcela konkrétně písmeno K umístěno na pravou tvář, A na čelo a T na levou tvář. V tomto kontextu se Sidorov (2008) domnívá, že právě z této praxe pramení přímý vliv na praxi ruských/sovětských kriminálních struktur a jejich členů ve smyslu umístování nápisů na jejich čela, oční víčka a tváře. Počátek tetovací kultury mezi ruské vězně a obecně zločince pak datuje na konec devatenáctého století a dále tvrdí, že tetování jako takové bylo rozšířeno na počátku století dvacátého, přičemž tato praxe přetrvávala

až do současnosti, a to nejen v ruskojazyčném prostředí, ale také v rámci ruskojazyčných kriminálních struktur působících v zahraničním prostředí, stejně jako ruskojazyčných odsouzených v prostředí českých mužských věznic.

Kořeny kriminálního světa států bývalého Sovětského svazu sahají hluboko do ruských dějin. Jejich zdroj je možno nalézt v pracovních táborech a slumech Petrohradu a dalších měst. Výrazně hierarchická a krutá povaha ruského zločineckého světa se však začala ve dvacátých letech 20. století po komunistické revoluci a vlnách politických uvěznění, které následovaly ve 20. a 30. letech 20. století, rozrůstat. Revoluce a režim útlaku vedly k vyhnání stovek tisíc politických vězňů do táborů pro nucenou práci. Tyto tábory označované jako gulagy byly také osídleny zločinci, kteří měli v táborech absolutní kontrolu na základě jejich přístupu ke zboží a službám a jejich nadvlády nad populací politických vězňů (Shoham 2010). Opoziční postavení vůči režimu, vysoká míra svobody, která byla zločincům dána při podnikání v gulazích, a současně s tím také potřeba jasného vizuálního rozlišení mezi zločinci a politickými vězni, toto vše vedlo příslušníky kriminální subkultury k vytvoření sofistikovaného systému hodnot a kódů s cílem posílit a podporovat zločinecký svět a naznačit míru celkového závazku vůči tomuto světu. Přijetí do kriminální subkultury a získání určitého postavení v rámci této svébytné subkultury bylo v řadě případů spojeno s barevnou a komplexní tatuáží popisující povahu trestného činu, světonázor jedince a jeho postavení v kriminální subkultuře. To vše transformovalo fenomén tetování v tajný ústřední jazyk ruskojazyčného kriminálního světa (Gurov 1990; Shoham 2010).

V pojetí (nejen) ruskojazyčné kriminální subkultury, ale obecně zahraničních gangových struktur slouží tetování jako symboly, které představují závazek vůči sebeurčujícím cílům a liniím činností (Sanders 1988a). Protože tatuáž je relativně trvalou úpravou těla, je výrazem hluboce zakořeněné trvalé identity. Tetování mohou ve smyslu trvalých symbolů být použita k symbolickému doplnění identity uzavřením nebo vyřešením ambivalence identity (Davis 1992). S ohledem na skutečnost, že řada kriminálních skupin a gangových struktur očekává od svých členů celoživotní asociaci, oznamují tetování příslušnost ke skupině, demonstrují závazek nositele vůči podmínkám a pravidlům členství v nich. Významný v tomto ohledu je i typ tetování a jeho umístění na těle jedince (Sanders 1988a). Zcela logicky v případě velkých a zdobených tetováží je účelem přilákat více pozornosti a ukázat skutečnosti, k nimž se nositel nejvíce zavazuje. Například tetování, která jsou umístěna na obličeji a krku, jsou nejviditelnější, a proto naznačují vyšší úroveň angažovanosti než tetování na jiných méně viditelných částech těla (Phelan, Hunt 1998). Z obsahového hlediska se do tetování ruskojazyčných kriminálních struktur promítá i způsob jejich jednání a hodnotový systém, který si udržují v rámci své kriminální kariéry, a to bez výjimky, tedy i ve vězeňském prostředí.

Česká republika byla historicky pro ruskojazyčný organizovaný zločin dlouhodobě zájmovým teritoriem. První náznaky vstupu ruskojazyčné komunity na toto teritorium se projevily již na počátku devadesátých let minulého století. Pobyt ve vězení je pro členy ruských kriminálních skupin přirozenou součástí jejich života, a tak není divu, že existuje soubor pravidel, která upravují u ruskojazyčných toto období jejich života. Tento soubor pravidel a příkazů pro ruskojazyčné vězně se označuje jako „*zapovedi arestanta*“. Ty jednoduchou formou dávají odsouzenému návod pro chování a jednání ve vězeňském prostředí. Smyslem pravidel je vytvořit co nejpříznivější podmínky pro vlastní organizaci pobytu ve vězení (Grossmann, Roztočil 2005; Lochmannová 2020).

Ruskojazyčné kriminální struktury je nutné vnímat jako hypermaskulinní prostředí, pročež servilní postoje jsou v tomto prostředí nejen nekonvenční, ale zcela nepřijatelné. Jedinci, kteří chtějí požívat v určité míře úctu, by neměli vykazovat slabost v každodenním životě, neměli by utíkat před problémy ani spolupracovat s policií. Každá tvrdá akce či urážka vyžaduje agresivní reakci na obranu dobré pověsti. V tomto smyslu je ve vězeňském prostředí ze strany rusko-

jazyčných odsouzených využíváno hrozby násilí jako formy sociální kontroly. Pokud některý ze členů této specifické subkultury není schopen či nechce toto akceptovat, pak bude degradován na nejnižší úroveň sociální hierarchie (Zdun 2007). Již víme, že ruskojazyčné kriminální subkultury mají dlouhou tradici datující se zpět do 19. století. Zejména ve Stalinově éře se tato specifická subkultura stala významným faktorem v ruské společnosti. Vory v zakoně se vytvořily jako společnost pro vzájemnou podporu právě ve vězeňských táborech, gulazích. Přijaly systém kolektivní odpovědnosti a přísahaly úplné podrobení se zákonům kriminálního života, včetně povinností podporovat kriminální prostředí a odmítat pracovní a politické aktivity. Členem této elitní kriminální struktury ovšem nemůže být každý. Například politické a náboženské zločiny, vraždy a používání zbraní je zapovězeno. Skuteční zloději ze zákona (*vory v zakoně*) mají žít „čestným“ životem krádeží a loupeží bez zbytečného násilí, přičemž platí, že násilí se používá pouze pro sebeobranu, pomstu a jako sankce v případě, že někdo poruší *zapovedi arestanta* (Zdun 2008).

Byly to především tři základní podmínky, které umožnily této specifické skupině kriminálníků získat významné postavení. Primárně je nutno uvést, že ve dvacátých a v počátku třicátých let došlo až k neuvěřitelnému nárůstu vězeňské populace. Společenské normy a vztahy vězňů byly destabilizované (Varese 2001). Dynamicky v tomto období narůstal počet vězněných osob, přičemž vězeňští funkcionáři poskytovali pouze omezenou správu (Barnes 2011). A v neposlední řadě povzbuzoval nový komunistický režim kolektivistickou kulturu prostřednictvím využívání komunální vězeňské architektury a propagace kolektivistických sociálních norem (Piacentini, Slade 2015). Vězni museli žít ve velkých společných ložnicích, pouze s minimem soukromí, přičemž se museli aktivně zapojit do vzájemného dohledu. Právě za těchto podmínek se formovaly vory v zakoně a získaly přístup k moci, protože právě jich vězeňské úřady využívaly k udržování pořádku a ke kontrole ostatních vězňů ve volných prostorech táborů. *Polozhentsi a smotryashchie* jsou pak ti, prostřednictvím nichž malé množství vorů v zakoně monopolizuje svoji moc (Cowley 2015; Kupatadze 2014).

Podle vězeňského kódu musí normativně být *polozhentsi* voleni vězeňskou populací, která je v podstatě demokratickou fasádou autoritářského systému. Ve skutečnosti vor v zakoně jmenuje tohoto jedince na základě toho, který z členů kriminální struktury je jedním z nejsilnějších a nejchytřejších a který si také váží jistého respektu u vězeňské populace, neboť právě tento jedinec ho bude zastupovat. Záleží také na tom, zda má konkrétní osoba dobré vztahy s vězeňskou správou. Zároveň však neexistuje v obecné rovině žádné standardní množství týkající se odsouzených označovaných jako *smotryashchie* či dohlížitelé vedle těchto jedinců ve vězeňské hierarchii. To je zpravidla určeno zvláštnostmi a potřebami konkrétní trestní instituce. Dvě nejdůležitější role, *smotryashchie* pro odsouzené a *smotryashchie* vystupující jménem vora v zakoně, jsou naplněny prakticky v každé trestní instituci. *Smotryashchie* pro odsouzené jsou zodpovědní za *obshchak* od odsouzených, *smotryashchie* reprezentující vora mají pak na starosti kriminální *obshchak*. *Obshchak* jsou prostředky, které se sdružují a distribuují napříč celým vězeňským systémem. Existuje zde trh s potravinami, léčivými, cigaretami i drogami. Tento trh regulují vory v zakoně využívající *obshchak* a neformální soudy známé jako *skhodki* (Kupatadze 2014). Smyslem již zmíněných pravidel (*zapovedi arestanta*) je vytvořit co nejvýhodnější podmínky pro vlastní organizaci pobytu ve vězení. Nad dodržováním těchto pravidel v každé věznici, kde se vyskytuje ruskojazyčná komunita, dohlíží již zmíněný dohlížitel. *Smotryashchie* je možno považovat za nejvyšší autoritu ruskojazyčné komunity v dané věznici, je tedy logické, že o tuto pozici se svádí tvrdé boje. Dohlížitel má v rukou soustředěnou moc soudní a výkonnou, přičemž jeho autorita se odvíjí od dohlázele příslušného teritoria, v našem konkrétním případě České republiky (Grossmann, Roztočil 2005; Lochmannová 2020). Vory v zakoně dohlíží na zdanění a regulaci obchodu a využí-

vají neformální kodex k řízení sociálních interakcí odsouzených. Řeší také konflikty odsouzených a prosazují symbolické a sociální hranice mezi nimi.

Ruskojazyčné kriminální skupiny nebývají rozděleny podle rasových linií, a to navzdory etnické rozmanitosti ruskojazyčné vězeňské populace. Vory v zákoně jsou různorodou skupinou pocházející z řad různých etnik. Namísto etnicity používají tyto jedinci k vlastní identifikaci tetování, přičemž použití konkrétních tetování je přísně kontrolováno (Butler, Slade, Dias 2018).

Metodologie

Data prezentovaná v této studii jsou výsledkem dlouhodobého etnografického výzkumu realizovaného v českých mužských věznicích v letech 2013–2020. V daném období bylo realizováno celkem 205 řízených rozhovorů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, z toho 77 rozhovorů s vězeňským personálem a 128 rozhovorů s odsouzenými muži. Rozhovory byly realizovány z pozice outsidera, tedy bez vazby na Vězeňskou službu České republiky či Ministerstvo spravedlnosti České republiky.

Délka rozhovorů byla velmi individuální, nejkratší rozhovor trval 20 minut, nejdelší 160 minut, vždy bylo reflektováno, jaké penzum informací byl odsouzený schopen a ochoten sdělit. V případě ruskojazyčných více než v případě jiných odsouzených bylo důležité získat si důvěru odsouzeného. Na rozdíl od ostatních odsouzených nebyli zpočátku tyto odsouzení natolik sdílní, ačkoliv při komparaci zjištěného bylo možné porovnávat a doplňovat zjištěné informace tak, aby bylo možno prezentovat ucelený přehled nejen o subkultuře samotné, ale o významu tatuáže jakožto identitního artefaktu.

Rozhovory byly vedeny jak v ruském, tak v českém jazyce, vždy záleželo na ochotě odsouzeného a jeho znalosti jazyka, často se jednalo o kombinaci obou jazyků, kdy při neznalosti určitého výrazu bylo přecházeno do ruštiny. Citace uváděné v textu jsou doslovnými citacemi odsouzených, v několika málo případech se jedná o vlastní překlady autorky.

Ve všech případech byl výběr respondentů realizován za asistence odborného zaměstnance věznice, který vybral prvního odsouzeného, zpravidla takového, který na úrovni neformální vězeňské hierarchie byl výše postaveným, tak aby disponoval poměrně značným množstvím symbolické moci, čímž bylo možné předpokládat, že při vhodné interakci a vzájemném porozumění bude tento jedinec schopen rekrutovat další odsouzené, neboť základní uplatněnou technikou pro návazný výběr odsouzených byla technika snowball založená na tom, že každý respondent doporučil jednoho či více respondentů, kteří by měli k tématu co říci a následně se stal gatekeeperem k této výseči populace odsouzených a zprostředkoval informaci o výzkumu jako takovém, stejně tak dal pověřenému zaměstnanci věznice zpětnou vazbu o tom, zda je druhý odsouzený ochoten participovat na výzkumu a případně za jakých podmínek. Tento předpoklad se také potvrdil. Byť se jednalo v případě respondentů do jisté míry o redukovanou sdílnost, kdy sdělovali skutečně jen to, co chtěli, na řadu otázek neodpovídali či odpovídali vyhýbavě, ale i přesto byli sdílní v otázkách obecné hierarchizace a tetuáže, ukázalo se jako výhodné využít jako významného gatekeepera jednoho z výše postavených odsouzených, který byl schopen zajistit kontakt s dalšími odsouzenými.

Rozhovory byly ve většině případů zaznamenávány na záznamové zařízení, konkrétně diktafon. V případě, že nebyl diktafon pro dílčí šetření povolen nebo byl odmítnut ze strany odsouzeného, což se stalo jen velmi sporadicky, byly informace zaznamenávány v písemné podobě a následně po dokončení rozhovoru přepisovány a detailně rozepisovány. V rámci rozhovorů byly také pořizovány fotografie tatuáže, a to vždy se souhlasem odsouzeného. Fotografie byly vždy pořizovány tak, aby byla v maximální míře minimalizována možnost identifikace odsouzeného jedince. Ve většině případů byl rozhovor realizován bez přítomnosti třetí osoby, tedy přítomni byli pouze respondent a autorka textu, a to za účelem minimalizace rušivých elementů a při současném uvědomění si

podstaty ruskojazyčné kriminální skupiny ze zásady nespolupracující s policisty a příslušníky vězeňské služby. Tento aspekt se ukázal jako zásadní pro budování vzájemné důvěry a v komparaci rozhovorů, při nichž byl přítomen, byť jen zčásti, zaměstnanec věznice, a rozhovorů, při nichž přítomen nebyl, jednoznačně vyplývá, že aspekt jeho nepřítomnosti se v kvantitativní i kvalitativní rovině odrazil na penzu získaných dat, tedy poskytnuté informace byly nejen kvalitativně hodnotnější, ale zároveň jich bylo více. Je však důležité podotknout, že i při absenci zástupce vězeňského personálu byla v průběhu rozhovoru dodržena veškerá nezbytná bezpečnostní opatření.

V rámci řízených rozhovorů bylo hlavním tématem sledování tzv. druhého života odsouzených, především pak hierarchie odsouzených a pravidla jejího utváření a také promítání druhého života odsouzených do jejich tělesných úprav, především pak tetování, stejně jako v opačné logice byly dílčí tělesné modifikace zkoumány ve vztahu k druhému životu odsouzených, který sestává z řady neoficiálních, specifických a často nelegálních aktivit, které jsou realizovány ze strany odsouzených, pochopitelně bez vědomí příslušníků a zaměstnanců věznice.

Na problematiku v tomto textu je nahlíženo na základě obsahové analýzy rozhovorů, a to zpracovaných jak z pohledu ruskojazyčných odsouzených, tak z pohledu ostatních odsouzených i z pohledu personálu věznic. Ve skupině ruskojazyčných odsouzených je podstatné uvést, že byly rozhovory realizovány jak s jedinci plně participujícími na životě této specifické, svébytné subkultury, tak s jedním jedincem, který se dobrovolně do této skupiny nezačlenil.

V rámci tohoto textu je využíváno také přímých citací odsouzených. Za účelem anonymizaci dat nejsou uváděna jména odsouzených, vždy je přímá citace uvozena pouze označením „odsouzený“. Výpovědi odsouzených nejsou pro zachování autenticity nijak upravovány, proto neodpovídají pravidlům spisovného českého jazyka. Je nutno podotknout, že v případě uvedených výpovědí se nejedná o jednoho odsouzeného, ale o výpovědi celkem tří vybraných odsouzených, zástupců ruskojazyčné komunity. Informace získané ze všech rozhovorů byly vzájemně komparovány a v následující části textu jsou používány pouze ty, které se opakovaly, a to na základě rozhovorů realizovaných s jinými odsouzenými, v jiném časovém úseku a v jiné věznici.

Důležité je také zdůraznit, že po celou dobu výzkumu byla dodržována přísně etická kritéria etnografického výzkumu, kdy získaná data nejsou spojována s konkrétním odsouzeným, data jsou anonymizována, odsouzený k použití dat a fotografií udělal autorce textu písemný souhlas.

Ruskojazyčné kriminální skupiny v prostředí českých mužských věznic

Ruskojazyčné kriminální skupiny a obecně ruskojazyčná kriminální subkultura je velmi svébytnou a specifickou a jako takovou ji vnímají i ostatní odsouzení. Až na specifické výjimky jsou si odsouzení zpravidla vědomi toho, že vejít do konfliktu s touto ve vězení nadstandardně soudržnou komunitou není žádoucí. Zde je patrný již první rozdíl mezi ruskojazyčnou komunitou a ostatními odsouzenými v českých mužských věznicích. Zatímco běžné pravidlo na úrovni většinové populace věznic je slovy odsouzených vyjádřeno jako „*starat se o své*“, ruskojazyční tento princip neuznávají, pro ně je naopak zcela přirozené *starat se o druhého*, pochopitelně v rámci komunity.

Odsouzený: „*Tam nejde to, abych já kouřil a ostatní nekouřili. Něco se děje venku, tak se všichni snaží zapojit. Venek naše problémy řeší, až když dojde ke konfliktům. Jednou se stalo, že tady naběhli cikáni a sebrali nám telefon, tak se dalo vědět ven, kdo v tom byl zapojenej, tam se to řešilo s jejich rodinama, dostali pokuty, dostali bití, tady se to dozvěděli, tak ho pak sami přinesli. Jediný, jak se to dá řešit, je venku, přes rodinu, přes nějakýho blízkýho, přes děti.*“

Ruskojazyční odsouzení vnímají rodinu jako svatou. Nejvýznamnější osobou je pro ně pak matka. Jednou z největších urážek ruskojazyčného odsouzeného je, pokud někdo uráží jeho matku.

Odsouzený: „*Jakmile někdo řekne něco na matku, tak to okamžitě spouští a jde se do všeho, u nás je to vůbec to nejhorší, matka je prostě nejsvatější věc, u nás nadávka zkurvysyn je vůbec nejhorší nadávka, to je pak zle, ten člověk půjde proti dvaceti, to je to nejhorší, co může být.*“

Snad skrze uvědomění si významnosti rodiny si ruskojazyční ale uvědomují také svoji slabost. Často uvádějí, že úcty s jinými odsouzenými jsou ve vnějším světě vyřizovány prostřednictvím přístupu k rodině či blízkým. Sami pak jsou velmi zdrženliví s ohledem na založení rodiny, především v situaci, kdy jsou rozhodnuti v kriminální dráze dále pokračovat. Řada z nich tak má milenky či partnerky, ale nemají manželky ani děti.

Odsouzený: „*Já sedím tady, ale rodinu mam jinde. Děti nemam. My se prostě snažíme nemít závazky, je to jednodušší, nemůžou se k vám skrz ty závazky dostat lidi, aby vás vydírali, ale i ten systém. Když například přijdou na vás skrz družku, dítě, ona je na něj třeba sama, tak bude pro vás těžší nepodlehnout. Já to беру tak, pokud nebudu schopen vychovávat svého syna nebo svý dítě, aby nežilo v nějaké nouzi, tak prostě nebudu... pokud se prostě nerozhodnu, že nebudu páchat, děti mít nebudu.*“

Na rozdíl od většiny ostatních odsouzených, kteří často ve vazbě na svoji kriminální, potažmo vězeňskou kariéru odkazují na nepříznivý osud, ruskojazyční odsouzení uvádějí, že kriminální kariéru si sami dobrovolně volí a sami ji i opouštějí. Toto se například odráží v tatuáži v symbolice pavouka a ve směru, kterým šplhá a to i v kontextu pavučiny. Pokud pavouk směřuje do jejího středu, pak odsouzený má v plánu pokračovat ve své kriminální kariéře, pokud směřuje vně, pak se ji chystá opustit. Tuto explanaci daného symbolu znají i ostatní odsouzení, je to de facto jediný význam, který v tomto kontextu jsou schopni interpretovat, ačkoliv daný symbol je ve stejné vazbě používán i v případech užívání drog a drogově závislých, nicméně toto je spíše praxe amerických gangových struktur, s nimiž se čeští odsouzení osobně nesetkávají, a tedy z tohoto důvodu může být ovlivněna i jejich percepce a explanace symboliky.

Už když ruskojazyčný odsouzený vstupuje do vězeňské instituce, je o něj postaráno. Po vstupu do vězeňské instituce je záhy zkontaktován jedincem, kterého posílá smotryashchi, který vyřizuje své pozdravy a posílá mu do úvodu trestu tabák a vše nezbytné, aby se nemusel slovy ruskojazyčných „*ponižovat*“ před ostatními odsouzenými a žádat je o statky či služby. Ruskojazyční lpí i na nových věcech, kdy je odsouzenému například starý sintr, tedy vězeňský stejnokroj, vyměněn za nový. Ve vězeňském prostředí je běžné testování odsouzených v rámci prvotní hierarchizace a vymezení pozice. Jedinec je v počátku často vyzván, aby něco umyl či uklidil, případně jsou vůči němu uplatňovány tzv. vězeňské psychy (Lochmannová 2020) s cílem vyvést jej z rovnováhy a zlomit jej, přičemž se může jednat o naznačený úder pěstí, kdy se testuje, zda uhne, nebo je v těsné blízkosti odsouzeného shozen na zem předmět, přičemž je sledováno, zda vyvolaný hluk odsouzeného vyleká. Pokud odsouzený projeví svoji slabost, pokud přistoupí na vyžadovanou servilnost či se vyhne vyprovokovanému konfliktu a raději akceptuje submisivní roli, pokud ze sebe nechá udělat tzv. koninu, ruskojazyční jej už mezi sebe nepřijmou. Projevená slabost je pro ně nepřijatelná.

Odsouzený: „*Smotryashchi ví, kdo přijíždí na příbyl, že je tam třeba nějaký ruský jméno. Zařídí mu hned tabák, zařídí mu nový věci, aby to nějak vypadalo, aby ten člověk nedělal ostudu, v rámci možnosti samozřejmě, zařídí se mu nějaký hladší průběh, aby se nemusel tam někde ponižovat, přiděl jídla. Takže už když přichází, tak dostává podporu a to i psychickou, prostě jako že za ním někdo stojí, někdo mu pomáhá, takže už se necejtí sám. Třeba když přijíždějí lidi, kteří neumějí ani slovo česky. Tak jsou vyjukaní. A teď k nim někdo přijde a pozdravuje tě ten a ten, je tady smotryashchi, tady ti posílá tohle, nemáš se čeho bát, bude o tebe postaráno. Když se ale dozvíme, že klesl na tu úroveň takhle, tak už ho mezi sebe nepřijímáme. Ostatní odsouzení to samozřejmě zkouší na každého, když se to dozvíme, tak to řešíme, ale pokud se dozvíme, že ten člověk tomu podlehl, tak sami od sebe ho odvrhneme.*“

Být součástí ruskojazyčné vězeňské komunity samozřejmě není povinností a existují i odsouzení, kteří se této komunitě straní. Z pohledu odsouzených spočívá subjektivně vnímaná výhoda v tom, že mají přístup ke zdrojům a do jisté míry ochranu garantovanou slovy ruskojazyčných „*těmi venku*“. Pokud se ovšem někdo proviní proti vězeňskému kódu, tedy souboru neformálních pravidel, jimiž se ruskojazyční řídí, je ze společenství vyloučen. Stejně jako jedinec, který se rozhodne stranit komunitě, takový člověk zůstává sám.

Odsouzený: „*Tím pádem ten člověk je sám, nemá zdroje, když ho někdo napadne, tak se o něj nikdo nestará a dokonce dáváme vědět všem ostatním, dokonce i těm českomluvícím, že ten člověk k nám nepatří a můžou si s ním jakoby dělat, co chtějí. Jak tady, tak venku.*“

Jsou kategorie odsouzených, ať už se jedná o ruskojazyčné, tak ostatní, jimiž ostatní v komunitě opovrhují. Pravidlem je, že před samotnou akceptací odsouzeného do ruskojazyčné komunity je prověřována jeho trestní minulost, slovy odsouzených – musí tzv. *předložit papíry*. U českých odsouzených ruskojazyční nežádoucí trest nesledují, pouze si hlídají, aby si inkriminovaný jedinec s nimi nesedl za stůl, nepodal si s nimi ruku, a dokonce nesmí takový jedinec ani překročit práh jejich cely.

Odsouzený: „*U nás první věc, když člověk přijde do věznice, tak se zjišťuje, za co je odsouzený. Smotryashchi musí sehnat někoho, kdo se sejde s tou osobou. Ta osoba zase ví, že když se přijde, tak musí vzít svoje papíry a ukázat svoje papíry. Nesmí být trestaný za znásilnění, za prostituci jakože nesmí být jako pasák, nesmí tam být hlavně, že vypovídal proti někomu, že spolupracoval s policií.*“

Není podmínkou, aby byl daný přístup aplikován pouze na ruskojazyčné kriminálníky, ve skutečnosti je pomoc nabízena každému ruskojazyčnému jedinci, byť by se jednalo o jeho první výkon trestu odnětí svobody za přečin, který není násilné povahy a je nahodilého charakteru.

Odsouzený: „*Bereme každého, kdo nemá prohřešky, to je naše povinnost. Tady byl student, co začal prodávat trávu, zavřeli ho a on k nám sám chtěl. Jsou lidi, kteří nemají příjmy, tak je naše povinnost ho vzít k sobě, aby někde neshíral vajgly. Dokonce byl mezi námi i cikán. Ze začátku musel být, protože byl s námi na cimře, ale pak, když byly konflikty, tak se ukázal, že i v prvních řadách stál i proti svým, proti cikánům, tak když potřeboval, tak jsme pomohli. Pak nás jednou napsali, že chceme utýct, takže nás rozprášili z toho pokoje. Ten cikán tam zůstal, zůstaly tam tabáky a on se postaral, aby se to dostalo k nám. To i když měl pak nějaký problémy, že někdo na něj naběhl, tak jsme prostě tam poslali svoje kluky, protože si to zasloužil. Jediný co, tak k nám nesmí na cimru vejít buzerant, nesmí se s ním podat ruka, nesmí ke stolu, nesmí vám sahat na hrnek, nesmí vám sahat na nějaký příbor.*“

Odsouzenými nejvíce zavrhaným trestem je znásilnění, obecně nerespektují druhé odsouzené, kteří se provinili vůči dítěti či vůči ženě, především pak starší ženě. Neodpustitelná je však také spolupráce s policií či vězeňskou službou. Mezi policií a vězeňskou službou ruskojazyční příliš nerozlišují, obě složky a její příslušníky pak zahrnují pod pojem „*policajtí*“.

Odsouzený: „*Policajt, bachař, to je celkově to samý, to je ta druhá strana toho. V ruských věznicích funguje můstek mezi vychovatelem a oddílem, což je mužik (мужик). To se ale nepovažuje za nějakou to... Vychovatelé a psychologové, to je pak takové nutné zlo. Vychovatel musí být, je to jejich práce, někdo to dělat musí. A i bachaři, jsou bachaři a bachaři.*“

Základním pravidlem ruskojazyčných odsouzených je nemluvit. Ať už se to týká oddělení prevence a stížností nebo jiných zaměstnanců věznice. To vychází ze skutečnosti, že konfidenti, lidé spolupracující s policií či vězeňskou službou, jsou v očích ruskojazyčných pošpinění. S takovým člověkem si ve vězení ani nepodávají ruku. Také proto při seznamování často ruku nepodávají a vyčkávají s tímto gestem až poté, co druhého odsouzeného lépe poznají a něco se o něm dozvedí.

Nenávist zakořeněná vůči bezpečnostním složkám je v případě ruskojazyčné komunity skutečně silná. Kriminální život je rozhodnutím každého ruskojazyčného jedince, který v komunitě setrvává.

Není však podmínkou, aby jedinec, který je součástí kriminální subkultury, stejným způsobem formoval své potomky. Ti si mohou až na dílčí omezení sami svobodně zvolit, zda budou následovat svého rodiče, případně zda se vydají na odlišnou životní cestu.

Odsouzený: „*U nás v Gruzii měl každý rajon 15–20 voru v zákoně, ale u nich nesměj být policajti nebo soudci, to už má otec právo toho kluka zabít, nebo se ho zbavit. Ale kluk může třeba dělat advokáta nebo může studovat, nemusí jít ve stopách.*“

Obdobně jako při vstupu do vězeňské instituce tak i při výstupu je volbou odsouzeného, zda chce být součástí kriminální subkultury i nadále. Pokud ano, získává prvotní podporu i na svobodě, pokud ne, jde si svou cestou.

Odsouzený: „*Ze začátku je o každého postaráno, víte, kam se máte dostavit, kde dostanete nějaké peníze. Pak už je to na vás, jestli se chcete vracet k tomu kriminálnímu životu. Pokud ano, tak přijedete do té Prahy, většinou je to v Praze, dostanete adresu, tam dostanete peníze a tím pádem se zavazujete k tomu, že budete pokračovat. Nebo pokud chcete úplně z toho, tak prostě jdete svojí cestou.*“

Stane se, že i člen ruskojazyčné komunity se proviní proti vlastním pravidlům. To je situace, která je v případě odhalení zbytkem komunity řešena, nicméně tak, aby ji v optimálním případě ostatní odsouzení mimo komunitu nezaznamenali, aby nenabyli dojmu, že kolísá pospolitost či klesá soudržnost ruskojazyčné skupiny. Často na sebe někteří ruskojazyční vezmou odpovědnost za potrestání hříšníka, zpravidla ti, kteří vědí, že nemají šanci uspět při žádosti či nechtějí žádat o podmíněčné propuštění v polovině či dvou třetinách trestu. Ruskojazyčná skupina si je vědoma, že násilí je ve vězeňském prostředí dnes velmi tvrdě postihováno, nicméně stále dává přednost násilí ve fyzické podobě, čímž se odlišuje od ostatních odsouzených, kteří ve vazbě na zavedené restriktce a možný postih preferují subtilní formy psychického týrání druhého.

Odsouzený: „*V rámci té věznice jsou lidé, kteří vědí, že se nedostanou na půlku, tak na sebe berou tu úlohu, že potrestají a jakýmkoliv způsobem se vyhlížejí cesty, jak tyto osoby potrestat. Z české strany je spíše ta psychika, my trestáme spíše fyzicky. U nás se stane, že během trestu se proviní, když to zjistíme, tak se často trestá venku, protože víme, kdy má výstup. Už se stalo, že ho rovnou nakládáme do auta. Třeba v devadesátém devátém tu byl jeden Ukrajinec a ze začátku se zdálo všechno v pořádku a potom ho stanovili a on byl smotryashchi, no a on rozházal tu kasu za svoje potřeby, začal tady fetovat nebo něco takového, takže ho potom chytili venku, odvezli ho, drželi ho asi rok a půl ve sklepě, kde on musel prostě makat a ty peníze si vydělat zpátky a všechno, s pokutama a vším všudy. Nic se tady neutají.*“

Struktura ruskojazyčné subkultury je jednoznačně stanovená včetně hierarchických pozic jedinců a míry jejich moci, kompetencí a povinností. V každé geografické oblasti je stanoven jedinec, který stojí mimo vězeňskou instituci, nicméně se stará o zájmy odsouzených v ní. Touto osobou je tzv. *polozhenets*, přičemž se jedná o osobu poslanou od vora v zákoně na určité zájmové území. Polozhenets má své úkoly, dostává peníze z Ruska, nicméně se fyzicky vyskytuje na daném zájmovém území, všichni ho znají a odevzdávají mu část svých příjmů. Ve vězeňském prostředí platí, že do společného banku (*obshchak*) odevzdávají odsouzení minimálně 20 % ze svých příjmů i statků, které jim přijdou v balíku. Z financí, které dostává polozhenets a na základě silně zakořeněného principu reciprocity je generují sami ruskojazyční jedinci, jsou následně financováni advokáti a potřeby odsouzených ve věznicích.

Odsouzený: „*Polozhenets staví smotryashchiho venkovního a po všech kriminálech je určený smotryashchi na kriminál. Když například ten bude odcházet a chce to předat někomu dalšímu, tak musí zavolat a oni to musí odsouhlasit, jestli si to ten člověk zaslouží, jestli za sebou nemá prohřešky.*“

O významnosti postavení vora v zákoně hovoří i skutečnost, kdy několik odsouzených nezávisle na sobě v reflexi problematiky víry, kdy víra hraje u ruskojazyčných odsouzených velmi význam-

nou roli, uvedli, že vor v zákoně je nadřazený i Bohu. Neplatí však, že na každém zájmovém území se vyskytuje vor v zákoně.

Odsouzený: „*Náboženství u nás hraje obrovskou roli, u českomluvících je povrchní, ale ruskojazyční jsou hluboce věřící. Čečenci jsou třeba muslimové, ale i ti jsou ve své víře hlubocí. Nejdřív je vor v zákoně, že to má za to darebáctví, a na druhém místě je ten Bůh.*“

Ve vazbě na náboženství je nutno uvést, že odsouzení využívají náboženských motivů i pro tatuáž, nicméně zpravidla zjevný symbol mívá zcela odlišný význam, než by mohlo být očekáváno.

Odsouzení ale hovoří ještě o dalších specifických kategoriích. Setkat se je možné s označením mužik (*мужик*), což je někdo, kdo chodí do práce. Vedle mužiků je pacan (*пачан*), který do práce nechodí, který žije kriminální kariérou a jako takový zasvětil svůj život „darebáctví“.

Odsouzený: „*Pacany, to jsou darebáci, ti nebudou pracovat a budou si prostě vydělávat kriminálníma aktivitama. Mužiky chodí do práce a to i venku, tady je zavřeli a stejně těch 20 % odevzdávají. Někdy i víc, ale minimálně 20 % a taky jsou chráněni, že se jim nic nesmí stát, protože jsou základ toho banku, to jsou ti pracující.*“

Práce je dobrovolná, pracovat může, kdo chce, pouze s výjimkou vora v zákoně, polozhentse a smotryashchiho.

Do jisté míry by bylo možno uvažovat nad otázkou, do jaké míry hraje v ruskojazyčné skupině svoji roli národní identita. Vždy je hovořeno primárně o ruskojazyčných, je však třeba mít na paměti, že se jedná o jedince, kteří mají své kořeny v různých oblastech a zemích, a proto jako spojující atribut je volen jazyk. Ruský jazyk je jazyk, který všichni ovládají, minimálně se s ním setkali, učili se jej ve škole nebo mu rozumí. Feňa jako kriminální jazyk se proměňuje velmi dynamicky s dobou, dnes už neplní majoritně kryptickou funkci, řada jejích výrazů pronikla i do vnější společnosti a používají je i jedinci, kteří nejsou primárně spojeni se zločinem, a to zpravidla s úmyslem prezentovat vlastní ego jako ego kriminální, vyniknout ve skupině vrstevníků. V českých mužských věznicích postaći odsouzeným ruský jazyk, kterému dnes již není tak čteně rozuměno, jako bylo v minulosti. Tím pochopitelně nelze tvrdit, že se feňa vytrácí, toto ani nelze předpokládat, jen její kryptická funkce v rovině českých mužských věznic byla utlumena, neboť k zajištění této funkce postačuje ruský jazyk, v kriminálních skupinách však nadále zůstává významným komunikačním jazykem.

Co se týče národního cítění, i přes obrovskou pospolitost a soudržnost ruskojazyčných je patrné.

Odsouzený: „*Národní cítění máme, určitě. Jako u nás se bere takhle, jako že Gruzínci se cítí tak nějak nad tím, tak tvrdí, že vory v zákoně vznikly v Gruzii. Rusové zase mají slovanský ten, takže říkají, že vory v zákoně vznikly v tom, Rusku, jo. Vždycky soupeří Gruzínci s Rusama, kde vznikly. Pak Arménci maj svoje a říkají, že nejvíc vorů v zákoně je v Arménii. Takže máme takové tři své pohledy na to, ale když se spojíme, jsme všichni pohromadě. Že ani ta válka jako ruskočečenská, tak na ty vztahy tady ve vězení tolik nezapůsobila. Samozřejmě venku je to něco jiného, to spolu soupeří. Třeba ukrajinský brigády, ty se považují za méněcenný. Jako i celkově ukrajinský darebáci se vždycky u nás považovali jako méněcenný. Tady mezi náma to ten člověk necejtí, prostě patří mezi ruskojazyčný, ale prostě není to ono. I venku třeba když někdo řekne, že přijela mukačevská brigáda nebo luhaňská brigáda, tak se nebere z nich takový respekt, jak kdyby přijeli nějaký Čečenci, tak už se respektují víc.*“

Samotná tatuáž ruskojazyčných odsouzených disponuje z hlediska struktury komunity potenciálem odhalit tomu, kdo v ní dokáže číst, mnoho o svém nositeli, od hierarchické pozice přes spáchané trestné činy, víru až po množství let, které strávil za vězeňskými mřížemi. Na rozdíl od běžné praxe českých mužských věznic je v ruskojazyčné komunitě každé tetování nástrojem pro modifikaci identity odsouzeného, pro její tvoření i dotváření, pro její znovuoobnovení. Každé tetování má svůj specifický význam a je spojeno s kriminálním životem odsouzeného. Co se významnosti týče, pochopitelně i v ruskojazyčné komunitě platí, že tetování je módní záležitostí,

proto proniklo i do vnější společnosti s poměrně značnou intenzitou. Proto platí, že v kriminálních kruzích jsou vážena pouze ta tetování, která vznikala za vězeňskými mřížemi, a dokladují tak slovy ruskojazyčných odsouzených „*darebáctví*“ jedince.

Tetování ruskojazyčných kriminálních skupin

Tetování v ruskojazyčných kriminálních strukturách plní hned několik funkcí. Z hlediska funkce informační je nositelem specifického sdělení o jedinci, který si tetováním své tělo ozdobil. Z hlediska funkce komunikační pak tuto informaci komunikuje vůči těm, kteří rozumí dílčím symbolům a dokáží v tatuáži ruskojazyčných odsouzených číst. Plní též funkci kryptickou, a to především při využití zástupných symbolů, kdy například náboženský symbol jako kostel je symbolem, který prostřednictvím počtu svých věží sděluje počet trestů. Současně není možné zapomínat ani na funkci statusotvornou, kdy specifické symboly jsou považovány za elitní a přináležejí pouze určité skupině odsouzených, což je například případ hvězd. Samotný proces tatuáže a akceptace bolesti pak plní funkci ve vazbě na vymezení genderu, neboť dle ruskojazyčných odsouzených je povinností muže snést bolest.

Jelikož v českých mužských věznicích má řada tetování svůj význam, ale řada tetování má vedle privatizovaného významu pouze estetický účel (byť i tak nesou určité sdělení, především ve vazbě na skutečnost, že se jedinec nechal tetovat v rámci nesterilního prostředí, kde je tetování pod pohrůžkou penalizace zakázáno), ruskojazyční odsouzení na ně hledí s jistou mírou nepochopení.

Odsouzený: „*U mě je to tetování trochu složitější, já pocházím z bývalého Sovětského svazu, takže tady jako to tetování. . . protože my jako ruskojazyční jako vězni máme k tomu tetování jiný ten než třeba Češi. Takže my to nemáme jako ozdobný, máme to, že to znázorňuje určitý věc. Prostě jen tak si nenecháváme tetovat prostě nějaký opičiny, ornamenty nebo takovýhle nějaký. To vnímám tak jako dětinsky, že se chce někdo pochlubit, ukázat, ale to je věc jako názoru, tak zase nikomu nevnučujeme ty naše názory.*“

Tetování si člen ruskojazyčné komunity musí určitým způsobem zasloužit, především pak prostřednictvím skutků, které spáchal ve vazbě na svoji kriminální kariéru. Není jednoduše možné se svobodně rozhodnout a nechat si vytetovat jakýkoliv symbol, vždy je nutné získat ve vězeňském prostředí souhlasné stanovisko smotryashchiho. Dokonce ani jeho slovo ve vazbě na určité tatuáže není rozhodující, neboť tento konzultuje žádost o vybrané tetování dále s vnější strukturou.

Pokud se dříve někdo nechal tetovat bez souhlasu, následoval bolestivý trest. Nicméně i v tomto ohledu, stejně jako je tomu v případě české kriminální tatuáže, se zákony ruskojazyčných v jistém ohledu rozvolňují, což znamená, že některé symboly si v rámci módy nechávají tetovat i jedinci bez vazby na kriminální prostředí, jak již bylo uvedeno. Pokud však ve vězeňském prostředí někdo své tělo ozdobí silným symbolem, aniž by si jej zasloužil, může dojít i k násilnému odstranění tatuáže.

Odsouzený: „*Ono i tadyty zákony, který vznikly u nás někdy v období třicátých a čtyřicátých let v Rusku, to tetování a tadyty celý společenství těch vory v zákoně a tadyto, tak se to postupem času tadyto všechno už jako rozvolňuje, jako všechno a určitě i teď. . . v podstatě ti mladší lidi, co nastupují trest a co ještě nejsou seznámený v tom, tak jsou potetovaný a teď už se to tak neřeší, ještě třeba deset let zpět, tak se to všechno řešilo a dokonce se to trestalo.*“

To ale neplatí o symbolu hvězd, který je tím vůbec nejsilnějším. Právě tímto symbolem se ve vazbě na ruskojazyčné inspirují ostatní odsouzení v českých mužských věznicích. Tito jedinci si nechávají danou symboliku tetovat zpravidla ze statusových důvodů. V případě, že daný symbol zástupci ruskojazyčné komunity vidí na českém odsouzeném, pocítují k tomuto jedinci zpravidla odpor, neboť věří tomu, že daný symbol nemůže mít na svém těle každý. Zároveň je v rusko-

Obrázek 1: Hvězdy jsou jedním z nejsilnějších symbolů užívaných pro tatuáž v rámci ruskojazyčné kriminální struktury. Často jsou umísťovány na kolena ve smyslu „nepoklekneš“, výsostný význam nesou při umístění na ramena.

Zdroj: vlastní fotografie autorky.

jazyčném prostředí významné umístění tohoto symbolu, kdy výsostný význam má tatuáž na ramenou.

Odsouzený: „I já i po tom, co jsem prošel, že jsem byl smotryashchi, tak nemůžu mít na ramesnou hvězdy, to je znamení voru v zákoně. Na kolenou je můžu mít i já a to může každý darebák, to je, že nepoklekneš, každej darebák, kterej je prospěšnej pro vora nebo v kriminále, tak je může mít. U nás je hvězda nejsilnější symbol. Pokud je člověk jako ruskojazyčnej, kterej si to dal neprávem, tak se mu uřezává z pokožky. Na kolenou nebo na bok kolen, ale to může, když je darebák, to je, že nepoklekne před policií. Jenom před bohem může pokleknout.“ Trestné tetování ve smyslu dehonestace není ve vězeňském tetování v ruskojazyčné komunitě příliš běžné. Dříve se například používal symbol motýlka, který se tetoval někomu, kdo se ponížil. V tomto kontextu je snad pro srovnání zajímavé zmínit, že v případě českých odsouzených je trestné tetování známé, byť je využíváno velmi sporadicky. Zpravidla se na viditelné místo tetuje mužský genitál, který je ze strany poškozeného odsouzeného následně přetetováván vedle dalších symbolů právě na motýla. Zajímavý je zde také symbol slzy. Čeští odsouzení jej vůbec nejčastěji interpretují jako symbol odkazující k dokonané vraždě, byť vedle tohoto významu zde existuje ještě řada alternativ. Jedná se tedy o tetování statusotvorné. V ruskojazyčném prostředí je však slza tetována těm, kteří se ponížili. Její umístění na obličej jen podtrhuje tuto negativní konotaci, neboť tetování na obličej není pro ruskojazyčnou komunitu ve vězeňském prostředí České republiky běžné, naopak cokoliv,

co je vytetována no tváři, je nežádoucí a ruskojazyčný odsouzený by si to sám od sebe vytetovat nenechal. Dalším zapovězeným místem je oblast zadku a intimních partií, tetování v těchto místech je považováno za ostudné, neboť ruskojazyční považují za ostudu a ponížení svlékat se do takové míry před druhým za účelem provedení tatuáže či obecně poskytnutí služby. Výsostné místo z hlediska tatuáže naopak zaujímá oblast kolem srdce, zde bývají umístěna nejvýznamnější tetování. Ostatně obdobně je tomu v případě většiny českých odsouzených.

Trestné tetování je v případě ruskojazyčné komunity sice sporadické, nicméně tresty obecně se do tetování naopak vpisují velmi často. Z rozsáhlé tatuáže je tak možno při znalosti správné kódovací mřížky zjistit, kolik let či kolik trestů má odsouzený za sebou, případně jaké kriminální činnosti se věnoval.

Tatéra si vybírají odsouzení z dostupné nabídky, nemusí nutně být ruskojazyčným, často je využíváno služeb českého tatéra. Barvy a jehly si ruskojazyční ze zásady shánějí sami. Tatérovi seženou součástky na strojek a ten si jej následně sestaví sám. Pokud si mohou ruskojazyční vybrat, obdobně jako ostatní odsouzení preferují využití „trafa“ namísto baterií, jejichž výkon po určité době začne kolísat, což se projeví na kvalitě tatuáže. Také v rovině barev je využíváno stejných jako ve většinové vězeňské populaci, tedy barev rotring, staedtler, neboť originální barvu je do vězení těžké dostat, byť to není nemožné. Z hlediska barevnosti ruskojazyční odsouzení preferují černobílou tatuáž.

Bolest, která je s tetováním neodmyslitelně spojena, je pro ruskojazyčnou komunitu také důležitá, a to především s ohledem na úzus, že není možné bolest projevovat před druhými, neboť se jedná o projev slabosti. Tento názor sdílí i určité skupiny ostatních odsouzených, nicméně na druhou stranu existují odsouzení, kteří svoji bolest dávali při tatuáži zcela přirozeně najevo a nepozastavují se nad tím. Nikoliv však ruskojazyční. Pro ně je akceptace bolesti součástí potvrzení jejich mužství, posílení statusu skutečného muže, přičemž není možno zapomínat, že vězení (ať už mužské nebo ženské) je genderovou institucí. Stejně tak není možné zapomínat ani na to, že ruskojazyční bolesti často využívají v rámci trestání druhých.

Odsouzený: *„Jsmе chlapi, neukazujeme bolest, nechodíme k psychologům. Pro mě by byla ostuda, kdybych šel k psycholožce vykládat jí své problémy, tak přece jsem chlap, tak se s tím musím poprat sám. To samý, mam bolest, tak jsem chlap, tak se s ní poperu. Bolest je důležitá i v trestu. Kvůli té bolesti donutíte člověka se ponížít.“*

Tatérovi, jehož služeb využívají, ruskojazyční pochopitelně platí určenou cenu, zpravidla i více. Je pro ně podstatné, aby na ně nikdo z ostatních vězňů nekoukal jako na dlužníky, domnívají se, že každý musí být spokojený, neboť jedině tak budou vztahy ve vězení fungovat žádoucím způsobem. Pověst je pro ně velmi důležitá. Při samotné tatuáži se nebojí potrestání ze strany vězeňské autority. K minimalizaci odhalení ze strany příslušníků využívají tzv. stojku, tedy odsouzeného, který hlídá. Tímto odsouzeným není nikdy ruskojazyčný, neboť pro ruskojazyčné je pozice jedince hlídajícího na chodbě neakceptovatelná. Opět zde hraje roli status.

Odsouzený: *„Stojka je většinou někdo z českých odsouzených. Pro nás by to byla taková ostuda jako stát na chodbě, takže tady si udělej kávu, nasype se mu tabák. Většinou se tetuje na posledních cimrách, on má přehled, takže vidí, že jde policajt, on pak stíhá přijít na cimru a stíhá se to všechno sklídit, takže to je to nejmenší.“*

I přes veškerou opatrnost se na tetování někdy přijde. Nicméně i v případě, že se na tetování přijde, ruskojazyční ze zásad, které byly představeny v předchozí kapitole, s vězeňským personálem nespolupracují a tvrdí, že tetování si udělali sami, případně nemluví vůbec.

Samo provedení z hlediska kvality je pochopitelně (nejen) pro ruskojazyčné důležité, ale u této specifické skupiny je mnohem důležitější symbolika. Často se můžete setkat se zástupnou symbolikou, kdy zjevný význam symbolu se od skutečnosti výrazně odlišuje. Ať už se jedná o již zmíněný

příklad věží kostela symbolizující počet trestů, nebo například o tatuáž korábu, kdy podle počtu jeho plachet se počítají roky strávené ve vězení.

Velmi četná je symbolika zvířat. Pavouk, jenž naznačuje podle směru, kterým se pohybuje, záměr zůstat, či naopak opustit kriminální kariéru, již zmíněn byl. Vedle něj je však čtým symbolem i had, který odkazuje k trestu ve spojení s drogovou problematikou, přičemž často je ztvárněn s rohy, případně černá kočka jako označení zloděje. Velmi časté je tetování tygra nebo orla. Orel je dravec, kterého na svém těle nosí odsouzení, kteří jsou ve vězení, nicméně touží po svobodě, nicméně i přesto slovy ruskojazyčných „*pro tu svobodu nic neudělali, nevyměkli*“, tedy nespolupracovali s policií či vězeňskou službou. Také tygr je znakem tzv. „darebáka“, ukazují na neústupného odsouzeného, který jde svou vlastní cestou. Symbolika ruskojazyčné subkultury v českých mužských věznicích je pochopitelně mnohem bohatší. Na jejich tělech nacházíme odkazy na víru, ať už pravoslavnou symboliku, tak symboliku odkazující k islámu. Četně se setkáváme s tatuáží spojenou s účastí ve válce či ozbrojeném konfliktu, využívání řady zástupných symbolů je velmi běžné. Ne o všem jsou odsouzení ochotni hovořit, nicméně není ani cílem tohoto textu komplexně postihnout symboliku. Cílem tohoto textu bylo primárně ukázat, do jaké míry je tetování ruskojazyčné subkultury v prostředí českých mužských věznic spojeno s jejich identitou, do jaké míry je identita skrze tyto specifické tělesné modifikace konstruována, případně rekonstruována v případě těch, kteří se provinili vůči pravidlům, nebo těm, kteří se rozhodli vydat na dráhu „darebáka“.

Závěr

Cílem této studie bylo přiblížit specifika ruskojazyčných kriminálních skupin v prostředí českých mužských věznic, jejich strukturu, pravidla a sdílené normy, přičemž k představení jejich identity bylo využito tělesných modifikací, konkrétně tatuáže, která je jedním ze základních artefaktů kriminální subkultury ruskojazyčných odsouzených.

Data prezentovaná v tomto textu jsou výsledkem dlouhodobého etnografického studia realizovaného v českých mužských věznicích v letech 2013–2020. V daném období bylo realizováno celkem 205 řízených rozhovorů s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody, z toho 77 rozhovorů s vězeňským personálem a 128 rozhovorů s odsouzenými muži. Do této studie byly zapracovány informace získané od všech dotčených subjektů, které byly vzájemně komparovány, stejně tak byly komparovány s informacemi získanými od příslušníků ruskojazyčné komunity, s nimiž byly vedeny rozhovory. Prezentovány jsou pouze ty informace, u nichž došlo ke vzájemné korelaci a potvrzení od několika na sobě nezávislých subjektů. Přímé citace v tomto textu obsažené jsou anonymizované citace celkem tří ruskojazyčných odsouzených, přičemž dva byli členy ruskojazyčné komunity a jeden stál na základě vlastního rozhodnutí mimo tuto komunitu. Zatímco se členy ruskojazyčné komunity bylo komunikováno převážně česky, s jedincem stojícím mimo tuto komunitu bylo komunikováno převážně rusky. Nutno podotknout, že jedinec stojící mimo komunitu byl, co se sdělovaného penza informací týče, výrazně stručnější a méně ochotnější sdílet informace o charakteru a povaze ruskojazyčné komunity, než jedinci, kteří byli součástí této komunity, která je ovšem už sama o sobě velmi uzavřená. Už z toho důvodu se jeví jako významné porozumět její podstatě a do procesu získávání informací ve výraznější míře zahrnout i neverbální komunikaci, a to především v rovině tělesných modifikací.

Ruskojazyčné kriminální skupiny působící v prostředí českých mužských věznic představují svébytnou, silně semknutou subkulturu, jejíž fungování je založeno na jednoznačných, nepsaných a sdílených pravidlech reflektujících hierarchii této subkultury. Jedná se o subkulturu, která se primárně orientuje na vlastní potřeby a fungování vlastní komunity jako takové, o subkulturu s pravidly vnímanými jako morální závazky, které tyto odsouzené formují a zároveň do jisté míry

Obrázek 2: V tatuáži je často využíváno zvířat, jejichž význam bývá spojen s vlastnostmi pro dané zvíře typickými. Tygr je dle slov ruskojazyčných symbolem „darebáctví“, ukazuje neústupnost a odhodlanost jít svou vlastní cestou.

Zdroj: vlastní fotografie autorky.

Obrázek 3: Orel je dravec, symbolizuje touhu jedince po svobodě. Oko zachycené na fotografii je v případě daného odsouzeného symbolem naznačujícím, že v minulosti působil jako smotryashchi.

Zdroj: vlastní fotografie autorky.

určují i jejich postavení. Kriminální kariéra ruskojazyčných odsouzených je utvářena jejich činy a přístupy a také jejich identitou.

Bolest je pro ruskojazyčnou subkulturu aspekt posilující status muže, jeho konstrukce a posilování jsou něčím zcela esenciálním. Snad i proto je v případě této komunity tatuáž tak významným nástrojem neverbální komunikace a utváření identity a potažmo také statusu. Existuje zde úzus, že bolest není možné projevat před druhými, neboť se jedná o projev slabosti. Akceptace bolesti je posílením jejich mužství, statusu skutečného muže, což je významné především uvědomíme-li si, že vězení je genderovou institucí. Stejně tak je ale bolesti v logice opačné využíváno k trestání druhých.

Významným nástrojem při konstrukci identity je logicky i ve vazbě na bolest také tetování, které je hodnotné především tehdy, vzniká-li ve vězeňském prostředí. Ačkoliv i netetovaný odsouzený může být součástí ruskojazyčné komunity odsouzených, přičemž tedy tetování není nutnou podmínkou, jeho existence představuje nejen doklad o akceptaci bolesti, ale také informaci o tom, kým odsouzený je, neboť je podmínkou, že tetování ruskojazyčných musí odpovídat realitě a podléhá schválení ze strany výše hierarchicky postavených jedinců. Záleží pak již na samotném odsouzeném, do jaké míry je ochoten své tetování dávat na odiv, což v případě ruskojazyčných odsouzených není časté, neboť není primárním motivem ozdobit své tělo, naopak je možno za hlavní motiv považovat snahu posílit svoji identitu, přináležitost ke skupině respektující určitou symboliku. Ve vězeňském prostředí jsou pak pochopitelně místa a situace, kdy je tetování vidět, ať už se jedná o posilovnu, tělocvičnu nebo sociální zařízení. Není to tak, že by v kriminálním prostředí muselo být tetování za účelem komunikace vidět, osobně mohu na základě svého několikaletého výzkumu potvrdit, že primární funkcí tetování je funkce identitní, která reflektuje nejen žitou zkušenost odsouzeného s vězeňským prostředím, ale s kriminálním prostředím obecně, a tedy není žádoucí dávat tetování nutně na odiv, neboť při znalosti symboliky se může pro odsouzené jedince na svobodě stát významným nástrojem identifikace, což je pro ně pochopitelně značně limitující v případě, kdy se rozhodnout i nadále pokračovat ve své kriminální činnosti. Častý závěr, že tetování musí být vidět, aby plnilo informační funkci, je tedy mylný, neboť informační funkce se nemusí nutně vztahovat k vnějšímu světu, může se vztahovat k vybrané subkultuře, konkrétnímu jedinci nebo se může jednat o symboliku natolik privatizovanou, že ji je schopen interpretovat pouze omezený okruh osob. Ostatně je možno tvrdit, že tělo je (nejen) ve vězeňském prostředí základním stavebním kamenem lidské identity. Specificky tetování jsou pak často spojována s úsilím jedince integrovat se do určité společnosti či subkultury.

Tatuáž ruskojazyčných kriminálních skupin disponuje významným potenciálem poodhalit tomu, kdo v ní dokáže číst, řadu informací o svém nositeli, tedy za předpokladu, že je dostatečně viditelná nebo zviditelněná. Na rozdíl od běžné praxe českých mužských věznic je v ruskojazyčné komunitě prakticky každé dílčí tetování nástrojem pro modifikaci identity odsouzeného, má svůj specifický význam a je spojeno s vězeňskou kariérou odsouzeného a obecně jeho kriminálním životem, životní filozofií i hodnotami, které jsou mu vlastní. V ruskojazyčném prostředí je v kriminálních kruzích ceněno právě to tetování, které vzniklo za vězeňskými mřížemi. Symbolika je velmi rozsáhlá, nicméně obezřetnost je zde na místě. V případě ruskojazyčné komunity je každá tetováž vázána na souhlas hierarchicky výše postavených jedinců, každé tetování si jedinec musí tzv. zasloužit. Nezasloužené, lživé či neschválené tetování by bylo vnímáno jako provinění se proti interním nepsaným pravidlům a normám a daný jedinec by byl následně potrestán. Není jednoduše možné se svobodně rozhodnout a nechat si vytetovat jakýkoliv symbol, což je jeden z řady aspektů, v němž se ruskojazyční odsouzení liší od většiny ostatních odsouzených v českých mužských věznicích.

Financování

Tato studie byla podpořena z MS POSTDOC ZČU pro rok 2020.

Bibliografie

- Appiah, K. A., H. L. Gates. 1995. „Editors introduction: multiplying identities.“ Pp 1–6 in K. A. Appiah, H. L. Gates (eds.). *Identities*. Chicago: University of Chicago Press.
- Arnshav, M. 2014. „100 øar av samtidsinsamling speglat genom Sjöhistoriska museets Sjömanstatueringar.“ *RIG-Kulturhistorisk tidskrift* 97 (1): 1–16.
- Ball-Rokeach, S. J. 1973. „Values and violence: a test of the subculture of violence thesis.“ *American Sociological Review* 38: 736–749, <https://doi.org/10.2307/2094135>.
- Barnes, S. A. 2011. *Death and Redemption: The Gulag and the Shaping of Soviet Society*. Princeton: Princeton University Press, <https://doi.org/10.1515/9781400838615>.
- Barth, F. 1969. Introduction. Pp 9–38 in F. Barth (ed.). *Ethnic Group and Boundaries*. Bergen-Oslo: Universitets Forlaget.
- Berger, P. L., T. Luckmann. 1999. *Sociální konstrukce reality. Pojednání o sociologii vědění*. Brno: CDK.
- Blumer, H. 1969. *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Camp, S. D., G. G. Gaes, N. P. Langan, W. G. Saylor. 2003. „The influence of prisons on inmate misconduct: A multilevel investigation.“ *Justice Quarterly* 20: 501–533, <https://doi.org/10.1080/07418820300095601>.
- Caplan, J. 2000. „Introduction.“ Pp 11–23 in J. Caplan (ed.). *Written on the Body: The Tattoo in European and American History*. London: Reaktion Books.
- Cerulo, K. A. 1997. „Identity Construction: New Issues, New Directions.“ *Annual Review of Sociology* 23 (1): 385–409, <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.23.1.385>.
- Cloward, R. A., L. E. Ohlin. 1960. *Delinquency and Opportunity*. New York: Free Press, <https://doi.org/10.1353/imp.2015.0048>.
- Cowley, A., C. M. Ryan, E. C. Dunn. 2015. „The Law, the Mafia, and the Production of Sovereignities in the Kyrgyz Penal System.“ *Ab Imperio* 16 (2): 183–208.
- Davis, F. 1992. *Fashion, Culture, and Identity*. Chicago: University of Chicago Press, <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226167954.001.0001>.
- Delisi, M., M. T. Berg, A. Hochstetler. 2004. „Gang members, career criminals and prison violence: Future specification of the importation model of inmate behavior.“ *Criminal Justice Studies* 17: 369–383, <https://doi.org/10.1080/1478601042000314883>.
- Erlanger, H. S. 1974. „The empirical status of the subculture of violence thesis.“ *Social Problems* 22: 280–292, <https://doi.org/10.1525/sp.1974.22.2.03a00090>.
- Falk, P. 1995. „Written in the flesh.“ *Body and Society* 1(1): 95–105, <https://doi.org/10.1177/1357034X95001001006>.
- Farrington, K. 1992. „The modern prison as a total institution? Public versus objective reality.“ *Crime & Delinquency* 38: 6–26, <https://doi.org/10.1177/0011128792038001002>.
- Fine, G. A., S. Kleinman. 1979. „Rethinking Subculture: An Interactionist Analysis.“ *American Journal of Sociology* 85 (1): 1–20, <https://doi.org/10.1086/226971>.
- Frank, A. 1991. „For a sociology of the body: an analytical review.“ Pp 36–102 in M. Featherstone, M. Hepworth, B. Turner (eds.). *The Body: Social Process and Cultural Theory*. London: Sage.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Giddens, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.
- Goffman, E. 1959. *The Presentation Of Self In Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Goffman, E. 1990. *Asylums: essays on the social situation of mental patients and other inmates*. New York: Doubleday.
- Grossmann, M., V. Roztočil. 2005. *Ruskojazyční*. Praha: Vězeňská služba ČR.
- Gurov, A. I. 1990. *Professijnolnaya prestupnost: proshloe i sovremennost*. Moskva: Legal.
- Hartnagel, T. F. 1980. „Subculture of Violence: Further Evidence.“ *The Pacific Sociological Review* 23 (2): 217–242, <https://doi.org/10.2307/1388818>.

- Hunt, S. A., R. D. Benford. 1994. „Identity Talk in the Peace and Justice Movement.“ *Journal of Contemporary Ethnography* 22: 488–517, <https://doi.org/10.1177/089124194022004004>.
- Jones, Ch. P. 2000. „Stigma and tattoo.“ Pp 1–16 in J. Caplan (ed.). *Written on the Body: The Tattoo in European and American History*. London: Reaktion Books.
- Kosut, M. 2000. „Tattoo Narratives: The intersection of the body, self-identity and society.“ *Visual Sociology* 15 (1): 79–100, <https://doi.org/10.1080/14725860008583817>.
- Kupatadze, A. 2014. „Prisons, politics and organized crime: The case of Kyrgyzstan.“ *Trends in Organized Crime* 17 (3): 141–160, <https://doi.org/10.1007/s12117-013-9208-2>.
- Lochmannová, A. 2015. „Tetování jako vzkaz: Vybrané tělesné mutilace vězeňské subkultury.“ *The Journal of Culture* 4 (1): 8–16.
- Lochmannová, A. 2017. „Tělo jako plátno: Reflexe vězeňského tetování z perspektivy vězeňských tatérů.“ *Acta FF ZČU* 9 (3): 7–25.
- Lochmannová, A. 2018a. „Kérky za tabák: Vybraná symbolika a dílčí významy vězeňských tetování v prostředí českých mužských věznic.“ *The Journal of Culture* 7 (3): 50–56.
- Lochmannová, A. 2018b. „Vizuální revolta za mřížemi: ‚Kérky‘ starých ‚MUKLŮ‘ do roku 1989 a jejich symbolická proměna.“ Pp 141–168 in M. Michela, V. Sixta (eds.). *Rizika jinakosti: kulturní opozice před rokem 1989 jako předmět výzkumu*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Lochmannová, A. 2020. *Tělo za katrem*. Praha: Academia.
- Lombroso, C. 2006. *Criminal Man*. London: Duke University Press, <https://doi.org/10.1215/9780822387800>.
- Matza, D. 1961. „Subterranean Traditions of Youth.“ *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 338 (1): 102–118, <https://doi.org/10.1177/000271626133800112>.
- Mays, L. G., T. L. Winfree. 2002. *Contemporary corrections*. Belmont, CA: Bosworth & Thompson Learning.
- Mead, G. H. 1934. *Mind, Self and Society*. Chicago: University of Chicago Press.
- Morgan, R. 2002. „Imprisonment: A brief history, the contemporary scene and likely prospects.“ Pp 1113–1167 in M. Maguire, R. Morgan, R. Reiner (eds.). *The Oxford handbook of criminology*. New York: Oxford University Press.
- Phelan, M. P., S. A. Hunt. 1998. „Prison Gang Members’ Tattoos as Identity Work: The Visual Communication of Moral Careers.“ *Symbolic Interaction* 21: 277–298, <https://doi.org/10.1525/si.1998.21.3.277>.
- Piacentini, L., G. Slade. 2015. „Architecture and attachment: Carceral collectivism and the problem of prison reform in Russia and Georgia.“ *Theor Criminol* 19 (2): 179–197, <https://doi.org/10.1177/1362480615571791>.
- Rubin, A. 1988. „General introduction.“ Pp 13–17 in A. Rubin (ed.). *Marks of Civilization: Artistic Transformations of the Human Body*. Los Angeles, CA: Los Angeles Museum of Cultural History, University of California.
- Sanders, C. R. 1988a. Drill and frill: client choice, client typologies, and interactional control in commercial tattooing settings. Pp 219–232 in A. Rubin (ed.). *Marks of Civilization: Artistic Transformations of the Human Body*. Los Angeles, CA: Los Angeles Museum of Cultural History, University of California.
- Sanders, C. R. 1988b. „Marks of Mischief Becoming and Being Tattooed.“ *Journal of Contemporary Ethnography* 16: 395–432, <https://doi.org/10.1177/0891241688164001>.
- Sanders, C. R. 1989. *Customizing the Body: The Art and Culture of Tattooing*. Philadelphia: Temple University Press.
- Shoham, E. 2010. „‘Signs of Honor’ Among Russian Inmates in Israel’s Prisons.“ *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 54 (6): 984–1003, <https://doi.org/10.1177/0306624X09344841>.
- Schrader, A. M. 2000. „Branding the other/tattooing the self: bodily inscription among convicts in Russia and the Soviet Union.“ Pp 174–192 in J. Caplan (ed.). *Written on the Body: The Tattoo in European and American History*. London: Reaktion Books.
- Sidorov, A. 2008. *The Russian criminal tattoo: past and present. Russian Criminal Tattoo Encyclopaedia*. London: FUEL Design and Publishing.
- Smolík, J. 2017. *Subkultury mládeže: sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.
- Sundberg, K., U. Kjellman. 2018. „The tattoo as a document.“ *Journal of Documentation* 74 (1): 18–35, <https://doi.org/10.1108/JD-03-2017-0043>.

- Sykes, G. M. 1978. *Criminology*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Tseelon, E. 1992. „Self Presentation Through Appearance: A Manipulative vs. a Dramaturgical Approach.“ *Symbolic Interaction* 15: 501–513, <https://doi.org/10.1525/si.1992.15.4.501>.
- Tyler, I. 2020. *Stigma: The Machinery of Inequality*. London: Zed Books.
- Valentine, Ch. 1968. *Culture and Poverty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Varese, F. 2001. *The Russian Mafia: Private Protection in a New Market Economy*. Oxford: Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/019829736X.001.0001>.
- Wolfgang, M. E., F. Ferracutti. 1967. *The Subculture of Violence*. London: Tavis.
- Wrong, D. H. 1961. „The Oversocialized Conception of Man in Modern Sociology.“ *American Sociological Review* 26: 183–193, <https://doi.org/10.2307/2089854>.
- Yankelovich, D. 1974. *The New Morality: A Profile of American Youth in the 70's*. New York: McGraw-Hill.
- Zdun, S. 2007. „Männlichkeitsvorstellungen junger Aussiedler im Strafvollzug.“ Pp 246–265 in G. Kawamura-Reindl, L. Halbhuber-Gassner, C. Wichmann (eds.). *Gender Mainstreaming – ein Konzept für die Straffälligenhilfe?* Freiburg: Lambertus Verlag.
- Zdun, S. 2008. „Russian Communities in German Prisons.“ *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 9 (1): 42–58, <https://doi.org/10.1080/14043850802450070>.

O autorce

Alena Lochmannová je česká etnoložka, jejímž primárním výzkumným zájmem jsou reprezentace tělesných modifikací (nejen) odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody včetně technik jejich provedení a symbolického významu, druhý život odsouzených a otázka identity v totální instituci. Dále se zaměřuje na problematiku radikalizace a extremismu, násilí páchaného na pomáhajících profesích a etnografickou analýzu sebevražd. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7822-0204>.

Summary

The goal of this study was to use long-term ethnographic analysis to shed light on the identity and essence of Russian-speaking criminal groups and the Russian-language subculture operating within Czech men's prisons. During the study, attention was paid to both the hierarchy of Russian-language criminal groups and tattooing as a tool used to create and strengthen subcultural identity. Russian-language subculture is highly exposed and, from the prison staff's point of view, is difficult to cooperate with, a fact which is rooted in this subculture's resistance to cooperating with the police and representatives of the prison institution. Therefore, this study has the potential to spread information on this subculture while reflecting on current transformations, as Russian-language criminal structures and their specific world is also logically changing. These structures are highly fluid and the transformation does not take place in terms of decades, but over the course of years. This study works primarily with information collected continually from 2013, and the interpreted interviews are interviews that were carried out primarily in the last years of research, specifically from 2017 to 2020. The data are a combination of information collected from representatives of the prison service, Russian-speaking convicts and other convicted individuals. This leads to a combination of varying information sources and the presented data are data in which a conformity has been found among multiple respondents and repeatedly in various prisons over the given period of time.

The community of Russian-speaking convicts in Czech men's prisons (and outside them) is a very specific subcultural entity built upon simple rules that create not only the basic building block of this community's solidarity, but also the basis of their collective identity.

Russian-language criminal structures are a hypermasculine environment in which servile attitudes are seen as unacceptable. This leads to acts such as the refusal of submissive convicts into the community or the exclusion of those who commit offences against unwritten rules and shared values and, for example, have cooperated with a repressive force. If an individual wishes to be respected to a certain degree within this subculture, he should not show weakness during his prison life (or beyond it); he should not run from his problems or cooperate with the police. Russian-speaking convicts often use the threat of violence as a form of social control. The refusal of basic values and norms of the subculture degrades an individual to the lowest level of the social hierarchy.

A significant tool for the construction, reconstruction and confirmation of identity are bodily modifications, primarily tattooing. Among Russian-speaking individuals (in the prison environment and beyond it), tattooing has always played a certain role, as it is often perceived as proof of the individual's criminal orientation and also personal traits. For Russian-speaking convicts, tattooing has strictly-set rules not only in terms of symbolism, but also in the actual process of acquiring the tattoo itself, as tattooing is not only merely the decision of the individual, and must be agreed upon hierarchically by higher-ranking individuals. It is important to ensure the consistency of the communicated message and true criminal career of the convicted individual. At the same time, valued tattoos in the criminal environment are those that have been acquired over the course of sitting out one's sentence in prison. Tattooing possesses the potential to reveal a whole array of information on the individual, including his faith, the character of the crime committed, and the acts which he has committed against the rules of his own subculture. On the contrary, the hierarchical structure and organization of the Russian-speaking culture forms the nature of criminal tattooing, just as its representatives consent to the convict being tattooed. Therefore, tattooing is not merely a matter of choice, it is also a matter of permission. It is thus a collective creation of an individual's identity, which is legible only to a limited group of convicts.

The symbolism of tattooing among Russian-speaking criminal subcultures is very rich. Stars are seen as an almost holy symbol, and tattoos show references to faith. Representative symbols are also very common. Convicts are not always willing to speak about the symbols and their meanings, and the same applies to certain rules that the Russian subculture is based upon. This study itself also has its limitations, which are due to the framework of content during interviews, which were carried out in the prison environment of the Czech Republic with a limited number of representatives of the Russian-speaking subculture. Despite this fact, it is a valuable contribution to revealing this specific group of convicts, which long remains widely unexplored and unintelligible (not only) by social scientists.